

Наталія Волвенко

Горлівський інститут іноземних мов

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Україна

КУЛЬТУРА VERSUS ЛЮДИНА VERSUS ЦИВІЛІЗАЦІЯ: ФІЛОСОФСЬКО-ІСТОРИЧНА ЕКСПЛІКАЦІЯ

Постановка наукової проблеми. Не можна глибоко осмислити історичний процес і досягти розуміння його закономірностей, не дослідивши його єдності з людською діяльністю, тобто поза самою культурою як духовно-історичним феноменом. Але правильною буде й інша теза: культуру не можна зрозуміти як духовний суспільний феномен людської діяльності, якщо розглядати її поза історичним процесом. Тому, якщо суспільство у своєму історичному прямованні до нового майбутнього стане орієнтованим на найбільш повний та цілісний розвиток саме внутрішньої людини, культура якраз і являтиме собою міру цього розвитку.

Глибока цивілізаційна криза, яку зараз переживає людство, у вирішальному ступені зумовлена наявністю глибокого протиріччя між культурою та цивілізацією.

Внаслідок цього спостерігається все більше зрушення в бік технократизму на шкоду розвитку духовної культури. Усе стає масовим та серійним: виробництво, споживання, життя, смерть, і навіть сама людина стає «всього лише шифром», «ще одним повторенням вічного нуля. Людина обібрана, у неї вихолощена духовність» [1, с. 4]. Також, дуже катастрофічні наслідки може мати впровадження високих технологій, коли основи людського відчуття трансформуються. Як стверджує американський філософ та політолог японського походження Френсіс Фукуяма, «наш постлюдський світ може виявитися куди більш ієрархічним і конкурентним, ніж наш сьогоdnішній, а тому повним соціальних конфліктів. Це може бути світ, де втрачено буде будь-яке поняття «загальнолюдське», тому що ми перемішаємо гени людини з генами стількох видів, що вже не будемо ясно розуміти, що ж таке людина» [2, с. 308].

Метою статті є проведення філософсько-історичного аналізу протистояння в тріаді «Культура-Людина-Цивілізація», де «вузлом сполучення» всіх кругообігів історичного «поток» служить людина. Безпосередніми завданнями є:

- 1) показати історичну обумовленість змін характеру участі людини в духовній культурі;
- 2) проаналізувати співвідношення й відмінність понять «культура» і «цивілізація»;
- 3) розглянути історію вивчення явища «суспільство споживання» в працях різних мислителів.

Філософські та історичні питання визначення особливостей буття людини в умовах сучасного соціокультурного простору та впливу техносфери на людське світобачення ставлять: Д. Белл, Ж. Бодрійяр, Т. Веблен, Ю. Габермас, Й. Гейзинга, Е. Гуссерль, В. Кутирєв, Ж. О. Ламетрі, А. Назаретян, І. В. Пустовалова, Е. Тоффлер, Е. Фромм, Ф. Фукуяма, О. Шпенглер, С. Харламов та ін.

Вважаємо, що в найглибшому своєму розумінні культура вічна. Навіть якщо «антична культура пала і ніби померла»,

вона все ж «продовжує жити в нас як глибоке нашарування нашого єства. В епоху цивілізації культура продовжує жити в якостях, а не в кількостях, вона йде в глибину» [3, с. 172]. Патріархальний устрій життя первісного суспільства був заснований на силі вікових традицій, дуже повільних змінах у трудовій діяльності людини. Звичаї та звички не вимагали в соціальній трансляції спеціальних технічних засобів для свого відтворення. Домінуючим типом культурної комунікації виявлялось неформальне, неінституціалізоване, локальне (сімейне, родове) спілкування, яке забезпечувало духовні потреби давньої людини. Народна культура (звичаї, жертвоприношення, фольклор тощо) підтримувалась на рівні природніх особливостей кожного члена громади. Це пам'ять, мовлення, музична творчість та інше.

У процесі відокремлення ремесла від землеробства елементи ремісничої праці (вправність, емпіричний досвід та знання) не відділялись від самого робітника. Вони закріплювались у вигляді вмій, спостережень, секретів ремесла. Ремісний спосіб виробництва передбачав участь людини в загальнокультурному житті через свою професійну діяльність. В такому суспільстві ще була відсутня необхідність у технічних засобах, що забезпечували безпосередній спосіб залучення людини до культури. Праця ремісника в суспільстві значила не менше, ніж робота письменника, художника, науковця.

До втрати загальнокультурного сенсу праці призводить її розподіл в мануфактурі. Якщо майстер, що виготовляє ремісний шедевр, стверджує своє право на членство в цеху, разом з тим стверджував і свою власну гідність, суспільне становище, то мануфактура штучно культивувала в ньому однобічну вправність, часткову працю. Ремісник за допомогою своєї праці безпосередньо брав участь у культурному житті цеху, міста. Його праця й була його культурним життям. Тут ми спостерігаємо наступне:

діяльність окремо взятої людини перестає бути сполучною ланкою між нею та світом культури. Докорінно змінюється характер участі людини в духовній культурі та в системі культурних комунікацій. Ця участь здійснюється не у сфері її діяльності, а за її межами, у сфері споживання. У такий спосіб закріплюється відокремлення розумової праці від фізичної, початок якому було покладено в епоху Відродження. Так накреслюється поділ між матеріальною культурою, творцями якої виявляються приватні робітники спільної праці, і духовною культурою, що твориться митцем, письменником, науковцем.

Історичний процес здійснюється через успадкування культури, її опанування шляхом еволюції свідомості. Та все ж ми стикаємось із приматом загального над одиничним, абстрактного суспільства над людиною, «закону» над «конкретною ситуацією», які орієнтовані на досягнення всесвітньої історії в її цілісних характеристиках, на еволюцію та послідовність, змушені звертатись до найбільш стійких продуктів культурної активності людей, які передаються у спадок з покоління в покоління, від народу до народу. Це, передусім, знаряддя праці, їх легше за все зафіксувати професійному історику як свідчення спадковості. Тим більше, протягом тисячоліть знаряддя праці змінювались дуже повільно. А революційні зміни одразу ж ставали очевидними, що дозволяло виокремлювати основні етапи всесвітньої історії (Первісність, Стародавній світ, Середньовіччя, Новий час). Хоча вже зазначалось, що подібні схеми всесвітньої історії виростили на матеріалі європейської історії і не враховували ані культурно-антропологічного, ані етнічного різноманіття людства. Проте кожен етнос унікальний, його етнічне буття специфічне. Людина спершу народжувалась та сприймала певне етнічне та культурно-цивілізаційне оточення. А вся історія докапіталістичних суспільств тим

більше вимірювалась етнокультурним буттям людини, а вже потім, і меншою мірою, буттям політичним та економічним.

Можна зрозуміти головні особливості культури як яскраво вираженої категорії духу, як визначеного якісного результату еволюційного розвитку людини, її свідомої творчої міцності. Не можна ігнорувати й моральну основу, й самовдосконалення людини. Саме вона є суб'єктом та результатом власної діяльності. Тому під культурою слід розуміти ставлення, властиве лише людині, тобто ставлення до самого себе, опосередковане взаємодією з іншими людьми. Явище культури – це витвір рук та розуму людини, культурне те, що створено нею та слугує її розвитку. Культура є піднесення людського духу [3]. «Культура є шанування Світла. Культура є любов'ю до людини. Культура є синтез піднесених та витончених досягнень... Культура є серце. Якщо зберемо всі визначення Культури, ми знайдемо синтез дійсного Блага, осередок просвітництва та творчої Краси» [4, с. 41].

Культура цементує суспільство в єдину суцільно пов'язану систему, є його стрижнем та духовною основою. Цивілізація ж виступає певним етапом соціально-історичного розвитку, а також є способом матеріального облаштування громадського життя суспільства. Культура охоплює вельми широку сферу людської життєдіяльності: мову, побут і звичаї, релігію та мистецтво, науку й техніку, комунікацію в суспільстві тощо. Найрізноманітніші стратегії людського буття й сам соціально-історичний процес здійснюються в просторі та часі культури, що неперервно еволюціонувала, в усій пишноті розмаїття країн та народів. Як ми вважаємо, кожна цивілізація виникає на енергетичному полі культури, а її характер визначається перш за все рівнем взаємодії з культурою.

Індустріалізація духовної культури, масового виробництва духовних цінностей на сьогодні призводить до того, що в

сучасній духовній практиці індивід втрачає позицію творчо самостійної одиниці, часто передаючи функцію суб'єкта культури інститутам та закладам. Якщо повернутись до античної традиції розуміння культури у зв'язку з розвитком та вдосконаленням людини – її душі, тіла, інтелекту, моральності, то можна стверджувати несумісність технократизму та високих культурних цінностей. За словами Ж.Ж. Руссо, науково-технічний прогрес не завжди супроводжується духовним та моральним прогресом. Нерідко саме духовна складова особистості людини підлягає запереченню в процесі розвитку техносфери, через що людина мимоволі починає відчувати себе зайвою в створеному штучному (технічному) світі [5]. А українська дослідниця І. В. Владленова зауважує, що «надмірне захоплення новітніми розробками в галузі високих технологій може привести до кардинальних змін природи людини... На тлі сірої маси будуть люди, наділені надможливостями, в яких нановолокна, вплетені у м'язову тканину, додадуть їм додаткової сили, а мікросхеми, вбудовані в головний мозок, підсилюватимуть і прискорюватимуть розумову діяльність. Вони будуть наділені суперпам'яттю, навчатись чути ультразвук і бачити в інфрачервоному діапазоні» [6, с.с. 5; 12]. Проте мудреці давнього Сходу – «даоси – вважали, що світ такий, який він є, і спроби його змінити є посяганням на його досконалість.., парадигма втручання веде до багаточисельних екологічних проблем, а безмежна свобода, прагнення влади веде до моральної деградації» [6, с. 12].

Особливістю XX та XXI століть є те, що сучасна людська цивілізація найбільш віддалилась від культури. Від попередніх цивілізацій її відрізняє явний та грубий прагматизм. Поступово світ культури замінюється світом речей. Тобто культура замінюється цивілізацією. Французькі філософи Жиль Делез і Фелікс Гваттарі зазначають: «Немає подій, крім презентацій, і немає концептів, крім товарів, які можна продати» [7,

с. 20]. Як нам уявляється, сучасна історична реальність транслює, що наша цивілізація підмінила еволюційні цілі засобами життя, її знаряддями. Самі ж цілі життя меркнуть і спрощуються до утилітаризму, їх еволюційне світло тьмяніє у сучасному соціумі. Свідомість людей спрямовується виключно на засоби життя, техніку життя. Все це демонструє сучасна техногенна цивілізація. Можна припустити, що в ній згасає дух, вичерпується духовна енергія. Та натомість в людських душах панує царство віртуального простору і механістичності. Воно підмінює собою істинно людське буття, адже в основі цивілізації лежить не «природна», а «машинна» стихія. Нідерландський філософ та історик Йоган Гейзинга ставить основний діагноз «духовної хвороби нашої епохи»: «... Культура знаходиться у стані ослаблення імунітету проти інфекції та інтоксикації. Дух марнотратиться. Невпинно девальвується слово, зростає байдужість до істини» [8, с. 124]. Навіть мислення людини стало технічним. Більше того, усяке мистецтво і сама творчість набуває утилітарно-технологічного характеру. Ми також чуємо і «бунтівну людину» Альбера Камю, що відкидає спотворений нею самою матеріально-предметний світ та стверджує свою невикорінну потребу в душі, духовності, єдності [9]. Недовіра до духовної творчості призвела до того, що людина з творця перетворилася на винахідника, головною метою якого стало вдосконалення умов життя шляхом винайдення сучасних видів техніки. Тому, вважаємо, наша споживацька цивілізація дедалі менше проявляє потребу в духовному світовідчутті, у великому справжньому мистецтві, неперекрученій та неспотвореній релігії.

Історичний досвід сьогодення транслює підміну культури цивілізацією, де провідне місце посідає розважальна індустрія. Така індустрія навряд чи зможе наситити людський дух. А ось розбестити його через поширення низьких емоцій та тваринних пристрастей, звісно, зможе. Отже, причиною

потрапляння людства в глухий кут на цьому етапі його еволюції та підкорення техногенній цивілізації є розбіжність Культури й Цивілізації, згасання культури духу, а також возвеличення та панування світу речей, який зводить самих людей до світу речей. В такому суспільстві думку окремого індивіда формують стереотипи, мода та реклама.

Термін «суспільство споживання» ввів у науковий обіг у другій половині ХХ століття німецький філософ і соціолог Еріх Фромм, один із засновників неофрейдизму та фрейдомарксизму, представник Франкфуртської школи. У своїй книзі «Здорове суспільство» Е. Фромм зазначає, що «сама людина стала скоріш частиною машини, ніж її господарем. Вона відчула себе як товар, як капіталовкладення: її метою стало досягнення успіху, тобто бажання продати самого себе якомога вигідніше. Її цінність як особистості визначається тим попитом, яким вона користується, а не такими людськими якостями як кохання, розум чи художні здібності» [10]. Це суспільство філософ називає «хворим» і публікує статистику алкоголізму та самогубств.

У 1970 році французький соціолог й філософ-постмодерніст Жан Бодрійяр у своїй праці «Суспільство споживання» помітив у сучасному суспільстві значні зміни в оточуючій дійсності, а саме прагнення звичайних людей до розкішного життя в оточенні економічних благ та задоволення власних матеріальних бажань. «Сьогодні навколо нас існує своєрідна фантастична очевидність споживання та достатку, яка базується на примноженні багатств, послуг, матеріальних благ та складає рід глибокої мутації в екології людського роду. Власне кажучи, люди в суспільстві достатку оточені не стільки, як це було в інші часи, іншими людьми, скільки об'єктами споживання» [11, с. 3]. Ж. Бодрійяр викриває міфи про «щастя споживання» і хибне ототожнення матеріальних благ і «людського щастя». Масова культура, на думку Ж. Бодрійяра, за допомогою ЗМІ, реклами та моди

стимулює розвиток міфу про споживання, формує поведінку накопичення матеріальних речей. При цьому традиційні соціокультурні цінності стають застарілими. На зміну традиційному виникає спрощене розуміння реальності, у якому поняття індивідуальності замінюється на систему знаків та символів. Пріоритетним для людини в суспільстві споживання є не особистість і духовні особливості, а її статус, або, за визначенням Ж. Бодрійяра, «система знаків». «Це – профілактична білизна пересиченого суспільства, суспільства без головокружіння та без історії, яке немає іншого міфу, крім себе самого» [11, с. 171] – резюмує Ж. Бодрійяр.

Англійський критик Кеннет Тайнен у своїй книзі «На сцені та в кіно» зазначає, що «існує «рід» картин, п'єс, романів, з котрим поняття «гарний» чи «поганий» взагалі не співвідносяться, хто б не виступав тут у якості судді. Це товар, речі, творці яких не думають про їх самоцінність, а лише про те, щоб споживачі скоріше їх придбали..., я наслідуюсь заявити, що наліпка на консервній банці не може оцінюватись за допомогою художнього критерію» [12, с.с. 248-249]. Справжні художники зайняті, перш за все, внутрішнім процесом своєї праці. Вони відбирають теми, які мають значення саме для них. Митці створюють методи, що призначені допомогти вирішити проблеми, котрі вони поставили перед собою, і вони вдоволені лише в тій мірі, в якій ці проблеми вирішені. Якщо вони і проявляють зацікавлення до того, що думають про їх роботу інші, то ці інші, подібно до них самих, є серйозними художниками чи нечисельною групою доволі ерудованих неспеціалістів. І, навпаки, художника зі сфери масового мистецтва оцінюють за продуктивністю, поширенню, реакції аудиторії та, в першу чергу, за показниками прибутку та збитків. Підкреслимо, що в масовій культурі все визначається попаданням у ціль, що заздалегідь обрана для митця підприємцями у галузі масової комунікації, які зазвичай не мають ніякого відношення до

художньої творчості. Створений «масовим художником» витвір піддається виробничий перевірці та вихолощуванню, якщо він не відповідає стандартам, що встановлені вищим керівництвом. «Масовий художник» повинен бути готовим до співпраці та несперечливим, позбавленим впертості та наполегливості. В усіх цих аспектах «масовий художник» сильно відрізняється від «справжнього». І якщо він вірить у своє художнє покликання, то буде страждати від принизливого почуття своєї «продажності». Скоріш за все він не вдоволений собою і таємно може сам тягнутись до високої культури.

Трансляційні мережі постійно цікавляться тим, хто складає їх аудиторію, які смаки сформувались у споживача і що спонукає його до дії. Такі питання ніколи не виникали в домасовому суспільстві, де будь-яка мода була відображенням реальних потреб і де комунікація означала спілкування мовою, що доступна кожному. У масовому суспільстві цей характер людських відносин зникає. Люди, наближені один до одного сучасними технологіями, віддалені один від одного з тією ж силою, відчужені нею від собі подібних.

Австрійський психолог і психоаналітик Зигмунд Фрейд звертає увагу, що маса – імпульсивна, мінлива, збудлива, легко піддається впливу. Маса ніколи не прагнуть істини, а потребують ілюзій. Що стосується інтелектуальних досягнень то З. Фрейд підкреслює, що великі відкриття може зробити лише окрема людина, яка працює на самоті. «Масова душа» здатна тільки на анонімну духовну творчість [13].

Сьогодні техногенна цивілізація продовжує виробляти величезний спектр товарів та послуг в обмеженому світовому просторі, однак у соціокультурному та історичному розумінні вона нічого не дає людині, котра дедалі глибше занурюється у світ речей та зручностей, і при цьому стає персоніфікованою функцією комфорту. До цього хотілося б додати слова, що говорив Будда: «...Чудово споглядати речі, та страшно

стати річчю» [14]. На наш погляд, в такому суспільстві усе перетворюється на функціонал. Там немає місця справжній творчості, і навіть якщо вона існує, то працює перш за все на цей функціонал. Таку соціальну систему технократичного характеру не надто турбує культурна складова суспільного розвитку. Оскільки у неї відсутні цілі, головний сенс її існування не розвиток, а функціонування. На нашу думку, важко назвати таку соціальну систему гармонічною та раціональною.

Французький соціолог П'єр Бурдьє підкреслює: «Нова логіка економіки замінює аскетичну модель виробництва та споживання, що заснована на помірності, тверезості, ощадливості, бережливості на гедоністичну модель, яка зводиться до мистецтва споживати, витратити та насолоджуватись... Ця економіка створює світ, в якому люди оцінюються за їх здатністю споживання, за їх життєвим стандартом та стилем життя» [15]. Цивілізація, що прагне ошчасливити всіх комфортом, звісно, не безкоштовним, за допомогою усядиущого ринку товарів та послуг, змінювала структуру самого споживацького попиту. Тепер формула, яка з'явилась ще в епоху Просвітництва: «Жити означає творити» була замінена споживацькою - «Жити означає споживати» [15]. У процесі таких якісних зрушень суспільство, за словами німецького й американського філософа і соціолога Герберта Маркузе, ставало дедалі більше одномірним. Одномірною ставала й людина. Ця людина знає «як» діяти, але не розуміє, «хто» вона така і «чого» слід прагнути... [16]. Українські дослідники О. П. Дзьобань і С. Б. Жданенко у цьому зв'язку підкреслюють: «...Техносфера, безмірно споживаючи біосферні ресурси планети, відчужує людство від природи, частиною якої воно є» [17, с. 14]. Суспільство, з якого поступово витісняються духовні цінності та орієнтири, щодалі більше втрачає здібності до саморозвитку. І в цьому сенсі віра у всепереможний творчий потенціал техніки, на жаль, не дає нам ніяких сподівань на справжній людський

прогрес. Французький економіст і соціолог Жан Фурастьє звертає увагу: «...Сучасна людина індустріальної епохи має від народження менше двохсот років, але вона встигла породити стільки проблем, що стає незрозуміло, чи буде вона існувати завтра» [18, с. 204]. Бездуховність сьогодні, на нашу думку, є визначальною домінантою багатьох викликів та загроз, що нависли над долею людства. Агресія, тероризм, насильство, екологічна криза Землі та інші глобальні кризи планети зачепили усі країни Земної кулі.

Як зазначив німецький історик і філософ Освальд Шпенглер у своїй праці «Присмерк Європи», людина втрачає зв'язок з природою, культурною творчістю, з релігійністю - на перший план її життя виходять інстинкти, жадоба до грошей, холодний розум. Та найголовніше те, що відбувається знецінення людської особистості [19]. А ми можемо припустити, що людство певною мірою перетворилось на перекручену подобу свого власного образу. Так, «... Впровадження високих технологій, безумовно, приведе до трансформації уявлень про зовнішню та внутрішню природу, суспільство, мову, що відобразиться у сенсі життя, життєвих цілях людини. Не в останню чергу це буде пов'язано зі збільшенням тривалості життя людини та проблемою перебудови людського тіла з метою поліпшення його фізичних і розумових здібностей. Проте, як показує практика, відхід від принципу «увей» (принцип невтручання в даосизмі, дотримання природного ходу речей) завжди призводить до катастрофічних наслідків» [6, с. 8]. Німецький філософ, Едмунд Гуссерль, пропонує філософський аналіз проблеми. У роботі «Криза європейських наук і трансцендентальна феноменологія» дослідник підкреслює, що у результаті зруйнована «віра в «абсолютний» розум, з якого світ отримує свій сенс, віру в сенс історії, в сенс людства, в його свободу - в силу і здатність людини надати своєму індивідуальному і загальному людському буттю розумний сенс. Людина, що

втрачає цю віру, перестає вірити «в саму себе» [20]. Причини кризи, що настала на початку ХХ століття, Е. Гуссерль виявляє ще в епоху Ренесансу, коли зароджувалось та формувалось математичне природознавство Нового часу, з його методологізмом та масою технічних досягнень. Саме нове природознавство – могильник розуму, вважає мислитель. Ще один німецький філософ і соціолог, Юрген Габермас, з цього приводу зазначає: «...Для технічно оснащених життєвих процесів людського організму нанотехнології проектують образ виробничого підприємства, що сполучає в єдине ціле людину і машину; воно саморегулюється, контролюється й оновлюється, постійно ремонтується й удосконалюється за допомогою крихітних роботів. Тіло, нашпиговане різними протезами, що підвищують його ефективність, або записаний на жорсткий диск всемогутній янголоподібний інтелект, - це фантастичні образи. Вони проривають кордони і руйнують взаємозв'язки, які ми до цих пір у своїй повсякденній діяльності сприймали як трансцендентально необхідні.., продуктивність людського духу відділяється від живої суб'єктивності» [21, с. 54]. І, щоб вийти з кризи, мабуть, людство повинно усвідомити, що головна мета історії – збереження культури і гуманізація суспільства. Рух до гуманізму, на наш погляд, неминучий, оскільки людина стала надто небезпечною для самої себе.

Як бачимо, філософсько-історичний аналіз протистояння феномену культури та техногенної цивілізації говорить про її кризу в надзвичайному масштабі. І, як нам здається, у людства є два шляхи: або до стадії культури, або до самоліквідації. «Або всі заново преображенні можливості сполучаються з прекрасним, істинно культурним рішенням, або пережитки цивілізації потягнуть слабовольних до здичавіння» [4, с. 124]. На нашу думку, «вузлом сполучення» усіх ліній та кругообігів історичного «поток» слугує людина. И не просто людина-абстракція, не «суб'єкт», а реальна людина, конкретно-

історичний індивід, що вбирає в себе і етнічне забарвлення у вигляді самосвідомості й стереотипу поведінки, певні культурні звичаї і форми діяльності, і спосіб життя, укорінений у певному економічному устрої, і політичні інтереси, які, до речі, не завжди відповідають дійсному становищу людини у конкретному соціально-політичному середовищі. Філософія стверджує апріорну схильність людини до добра і справедливості – категоріям, що стосуються внутрішнього особистісного існування. Тож очевидно, «лікування» деструктивного соціального потенціалу людини й суспільства в цілому може бути в онтологічному комунікативному просторі.

Список використаної літератури

1. Кьеркегор С. Болезнь к смерти // Этическая мысль: Научно-публицистические чтения / Редкол.: А.А. Гусейнов и др. М.: Политиздат, 1990. - 480 с.

2. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф. Фукуяма; пер. с англ. М. Б. Левин. – М.: Изд-во АСТ: ЛЮКС, 2004. – 349 с.

3. Бердяев Н. А. Смысл истории. Опыт философии человеческой судьбы. – М.: Мысль, 1990. – 175 с.

4. Рерих Н. К. Культура и цивилизация. – М.: МРЦ, 1994. – 148 с.

5. Руссо Ж.-Ж. Трактаты. – М.: Наука, 1969. – 704 с.

6. Владленова І. В. Трансформація природи людини: виклик сучасних технологій (за Ю. Габермасом) // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х.: Право, 2014. - №3 (22). – 272 с.

7. Делез Ж., Гваттари Ф. Что такое философия? / Пер. с фр. и послесл. С. Н. Зенкина – М.: Институт экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 1998. – 288 с.

8. Хейзинга Й. Homo ludens. В тени завтрашнего дня. М.: Издательская группа «Прогресс», «Прогресс-Академия», 1992. - 344 с.

9. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство: Пер. с фр. – М.: - Политиздат, 1990. – 415 с.
10. Фромм Э. Здоровое общество [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://freck.pp.ru/hamlib/EFromm-TheSaneSociety.html>
11. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. – М.: Республика, 2006. – 272 с.
12. Тайнен К. На сцене и в кино / Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1969. – 286 с.
13. Фрейд З. Психология масс и анализ человеческого «Я» / Пер. с нем. – СПб.: Азбука, 2016. – 192 с.
14. Андросов В. П. Будда Шакьямуни и индийский буддизм. Современное истолкование древних текстов. – М.: Восточная литература, 2001. – 508 с.
15. Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики. Сборник статей [Электронный ресурс] // Режим доступа: URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/3707>
16. Неклесса А.И. Сложный человек в сложном мире [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.intelros.ru/subject/ross_rasput/10927-slozhnyj-chelovek-v-slozhnom-mire.html
17. Дзьобань О. П., Жданенко С. Б. Соціокультурний простір інформаційного суспільства як середовище буття сучасної людини // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія / редкол.: А. П. Гетьман та ін. – Х.: Право, 2014. - №2 (21). – 240 с.
18. Ильин В. В., Панарин А. С. Философия политики. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 283 с.
19. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. В двух томах. Том 1: Гештальт и действительность / Пер. с нем. – М.: Мысль, 1993. – 672 с.
20. Гуссерль Э. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. – СПб.: Наука СПб, Серия: Слово о сущем, 2013. – 494 с.
21. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы / Пер. с нем. – М.: Весь Мир, 2002. – 144 с.

Резюме

У статті представлено філософсько-історичний аналіз протистояння в тріаді «Культура-Людина-Цивілізація». Продемонстровано, що «вузлом сполучення» всіх кругообігів історичного «поток», служить людина. Показано історичну обумовленість зміни характеру участі людини в духовній культурі та в системі духовної комунікації. Проаналізовано співвідношення та якісну відмінність понять культура і цивілізація. Розглянуто історію вивчення явища «суспільство споживання» в роботах різних мислителів, де відображено критику такого суспільства і представлено розуміння спрямованості історичного процесу у вирішенні проблеми майбутнього нашої цивілізації.

Ключові слова: історичний процес, культура, духовна культура, масова культура, людина, цивілізація, техногенна цивілізація, суспільство споживання.

Summary

The article presents the philosophico-historical analysis of opposition of the triad "Culture-Human-Civilization". It has been demonstrated that the "conjugation point" of all cycles of historical "flow", human serves. It was shown the historical conditionality of changes in the nature of human participation in spiritual culture and in the system of spiritual communication. The ratio and qualitative difference between the concepts of culture and civilization have been analyzed. It was considered the history of the study of the phenomenon of "consumer society" in the works of various nationalists who criticized the consumer society; it was presented an understanding of the direction of the historical process in solving problems of the future of our civilization.

Keywords: historical process, culture, spiritual culture, mass culture, human, civilization, industrial civilization, consumer society.

Резюме

В статье представлен философско-исторический анализ противостояния в триаде «Культура-Человек-Цивилизация». Продемонстрировано, что «узлом сопряжения» всех круговоротов исторического «потока», служит человек. Показана историческая обусловленность изменения характера участия человека в духовной культуре и в системе духовной коммуникации. Проанализировано соотношение и качественное различие понятий культура и цивилизация. Рассмотрена история изучения явления «общество потребления» в работах различных мыслителей, в которых осуществлена критика такого общества и представлено понимание направленности исторического процесса в решении проблемы будущего нашей цивилизации.

Ключевые слова: исторический процесс, культура, духовная культура, массовая культура, человек, цивилизация, техногенная цивилизация, общество потребления.